

MIRA ENGELMANOVA:

Kulturne in socialne institucije na Čehoslovaškem.

V Libenju, v VIII. mestnem okraju, je veličanska krasna stavba z napisom »Slobodarna« in letnico 1919. Načrt za to stavbo je bil izdelan tik pred vojno na pobudo delavskih društev iz vseh strank. Ta so zbrala iz svoje srede kuratorij, ki je sezidal po vojni s pomočjo praškega mesta in praških bank to stavbo, v kateri je postala za 560 samskih delavcev oziroma rokodelcev. Vsak ima svojo sobo, skupnih obednic je več. V spodnjih prostorih so kopalne sobe in tuši. Ako hoče kdo sam kuhati, je na razpolago posebna kuhinja, kjer je 20 plinovitih štedilnikov. Poleg poslopja je velik vrt in terasa. Podobno slobodarno za ženske pripravljajo v Ječni ulici.

V vseh praških delavskih predmestjih se nahajajo — Jaslice. Sem prinese mati delavka otroka zjutraj, ko gre na delo ter ga pušča tu, dokler se ne vrne. Tudi tu so uslužbene socialne delavke. Jaslice ustanavljajo, da ostane otrok vsaj zvečer in če mogoče tudi opoldne v stiku z materjo in ostalo družino. Sploh se čuti vsepovsod stremenje dati narodu zdravo družino. Masaryk piše v tem oziru: »Kdor želi svet preobraziti mora imeti čvrsto podlago, ki jo je zahteval Arhimedes in to je družina in narod. Brez zdrave družine ni zdravega naroda, brez zdravega naroda smo nihče in nič.«

Vendar imajo Čehi tudi vzorno urejene zavode, kakor n. pr. sirotišče v IV. mestnem okraju. Upravitelj zavoda je učitelj Karel Hajek, izborni pedagog in pisatelj. Z vso prirojeno spretnostjo mu pomaga njegova žena, tudi učiteljica. V veliki trimadstropni stavbi je vzorno oskrbovanih 150 otrok, dečkov in deklic, ki obiskujejo mestne šole. Vsa oprava po sobah je bela, okna so polna cvetja, ki ga goji mladina sama. Na stenah vidiš v vsaki sobi le par umetniških kopij, slovečega češkega slikarja Manesa. Povsod, kamorkoli stopiš čutiš, da vodi zavod mehka, pesniška duša, ki ga izpopolnjuje strogemu redu vajena energična ženska roka. Beli hodniki se prvak slikajo z narodnimi motivi; 12, 13 in 14letni gojenci opravljajo to delo sami. V zavodu je tudi velika dvorana za prireditve v zimskem času. Obiskujejo jih tudi bivši gojenci, ki smatrajo še vedno upravitelja in upraviteljico zavoda za očeta in mater. Gojenci imajo v zavodu tudi svoje mesečno glasilo »Naš list«, ki ga urejuje upravitelj. V knjižnici imajo stalno razstavo risb ter poslikanih keramičnih, bakrenih in lesenih izdelkov. Zanimiva je zbirka igračk, izdelana iz makovih glav, divjega kostanja, šišek, želodov in češarkov. Okolo poslopja se širi prostran vrt; gredica pri gredici lepo obdelana. Vrtnarju pomagajo gojenci, zato pa gre izkupiček pridelkov iz nekaterih gredic v poseben fond za počitniško potovanje. Eden oddelek s 30 gojenci in 2 učiteljema se ravno mudi na počitniškem oddihu v Češkem lesu. Tako skrbni dobri upraviteli za pravo razvedrilo svojih oskrbovancev.

Našo posebno pozornost zasluži zavod, ki se nahaja v Krnskem, v okraju Mlade Boleslave, ob rečici Iseri, dobri 2 uri z vlakom severozapadno od Prage. V zavodu, ki leži v divnem kraju, je 66 otrok v starosti od 2. do 14. leta. Ta zavod, ki je edini te vrste v republiki, vzdržuje podporni fond legijonarjev za legijonarske sirote; obstoji šele 2 leti ter ima svojo špecijsko metodo. Vodijo ga trije priznani šolniki: Švarc, Krh in Havranek. Zlasti Švarc je na glasu izbornega pedagoga ter nosi ime drugi Pestalozzi.

Pri pouku so otroci razdeljeni koadukativno v 2 skupini; v skupino malih in skupino velikih. V šolski sobi ne vidiš urnika, tudi klopi nimajo, stoli stojijo v polkrogu. Pri pouku se zasleduje razvijanje samostojnosti in samodelavnosti na podlagi nazornega opazovanja zato se pouk vrši kolikor mogoče na prostem. Kar vidi otrok v naravi, reproducira potem z ilovico, nato v lesu in slednjič s čopičem in barvo na papirju. V posebni sobi je stalna razstava teh otroških izdelkov. Učiteljstvo prihaja ob nedeljah sem ter zasleduje razvoj te špecijske metode, ki bo podlaga novemu načrtu za ljudske šole, ako načrt uspe. Otroci opravljajo vsa lažja dela v zavodu sami.

Vsak ima svoj resort in o svojem delu odda vsako soboto pismen referat. Skušajo se zabrisati sled bivanja v zavodu, zato so razdeljeni otroci v izvenšolskem času v skupine po 5 ali 6 in to v različnem razdobju let. Samo ti nosijo enako obleko in najstarejša v skupini je mala maminka najmlajšega. Pri jedi sedi poleg nje in niso sploh vsi skrb zani. Obedovali smo skupno z učiteljstvom in mladino na prostem, v senci košatih dreves in kaj lepo je bilo gledati male strežnice in strežnike, ki so se spretno sukali okoli miz. V lepem vremenu je obed in večerja na prostem, ker je bivanje v najožjem stiku z naravo glavni pogoj vzgoje. Otroci izgledajo izborni, so cvetoči, veseli in živahni tako, da je bivanje z njimi prav prijetno.

Toda vrnimo se zopet v Prago na Žižkov grič k velikemu otroškemu igrišču, ki je ograjen z živo mejo in ki obstoji šele dve leti. Tu vidiš gugalnice, plezalne lestve, dreve, bradje, krogoteke, vredi in drugo telovadno orodje v razni velikosti za mladino od 5. do 14. leta. Na igrišču je prostora za 3000 otrok. V ozadju je koča s tuši in oskrbnikovim stanovanjem. Za igriščem je velik bazen, kamor se spusti poletji v jutranjih urah voda, ki jo ogreje dopoldansko sonce, a popoldne se otroci kopljejo v njej. Poleg bazena je s pol metrom visokim zidom obdan prostor, ki je oosut z mehkim peskom. Iz tega gradi deca gor in tmele, mostove in palače. Tako je grič Žižkov posvečen narodovemu naraščanju. Ko gledaš to veselo, živahno mladino, blagruješ narod, ki more nuditi svojemu naraščanju tako zdravo, otroškemu duhu in telesu primerno zabavo. Igrišče vzdržuje praški podmladek Rdečega križa in društvo »Iwka«. To društvo je ameriškega izvora, a je zadobilo pod predsedstvom Marije Zahorske, vnukinje znane češke pisateljice Božene Němcove, popolnoma češko lice.

Ob vznožju Žižkovega griča si oglejmo v realni razstavo risarskih izdelkov in ročnih del. 25 praških srednješolskih zavodov je tu razstavilo svoje najboljše proizvode. Kakor pri nas vidiš tudi tu stremenje po narodnih motivih. Najbolj je zastopana ornamentika. Mnogo se goji tudi izrezlavanje raznobnega papirja, ki je sestavljen na papirni podlagi v pokrajine, ornamente in dr. Posebno pozornost zaslužijo na pergament-papirju izdelani krasni pestrobodni inicijali, kopije iz starih knjig. Tem inicijalom slede z nenavadno točnostjo izdelane črke, prepisi starih ustavnih listin in raznih važnih dekretov. Tu čitaš Husovo pismo, ki ga je pisal iz Kostnice. Podmladek Rdečega križa je zastopan s plakati za pobijanje jetike. Tudi lično izdelanih lutk se ne manjka in cel od z umetniško izdelanimi kulisami in fantastičnimi lutkami krasni dvorano. Profesor ti pojasnjuje, da prirejajo dijaki v počitnicah v obmejnih krajih marionetna gledališča za probujanje narodne zavesti.

Vzorno urejena je tudi stalna šolska razstava v IV. praškem okraju. Tu vidiš izdelke otroških vrtecev, ljudskih in meščanskih šol iz minolega šolskega leta. Ti proizvođa ostanejo v razstavi celo leto ter se bodo ob koncu letošnjega šolskega leta nadomestili z izdelki tekočega leta. Razstavljani so zvezki, risarije, ročna dela, leseni, bakreni in kartonasti predmeti ter izdelki iz ružave in barvaste formele to je zmes za modeliranje. Tudi tu se zasleduje povsod isti cilj: narodni motiv. Zastopana ni le Praga in Brno temveč tudi drugi večji kraji Čehoslovaške so napolnili 4 dvorane s svojimi izdelki. Lični so pestrobodni predmeti iz Morave, ki napolnjujejo polovico velike dvorane. Zanimale te bodo tudi spisne naloge, kjer mladina spis tudi v barvah ilustrira. Učiteljstvo prihaja sem, vidi najboljše izdelke iz vseh najbolj tipičnih krajev šiirne domovine ter dobiva novih pobud za nadaljno delo v šoli.

V predmestju Holešovice vidiš veliko, lično zgrajeno barako z napisom »Legija malih.«

To je zavetišče, kamor prihaja mladina od 6.—14. leta v izvenšolskem času. Veliko, lepo barako so zgradili Američani. Dvorana z odrom služi za prireditve v zimskem času. Knjižnica je bogato založena z mladinskimi spisi. Poleg te je velika obednica. Tu dobe otroci tečno južino, katero si deloma sami zaslužijo s tem, da šivajo oblečke; predpasnike, čepice i. dr. Ti priprosto, a lično izdelani predmeti, ki so okrašeni samo z ozkimi bordurami z narodnimi motivi se prodajo, skupiček pa pošlje Rdečemu križu, ki oskrbuje otrokom južino.

Ob vznožju griča Petrina, ki je spremljen v krasen vrt se nahaja v Kinskem parku narodopisni muzej. Takoj v vestibulu vidiš slikane omarice in skrinje, ki nalikujejo našim stari kranjskim. Zelo bogate so zbirke vezenin in narodnih noš iz vseh krajev Čehoslovaške. Tudi selo Vajnori ima svoj poseben oddelek. Na našo Belo krajino se spominja bogata zbirka pisanic iz Morave. Koliko dela, koliko fantazije vrle češkoslovaške žene je tu nanizano! Nekatere vezenine te spominjajo na one naših srbskih sester, tam iz južnih krajev okolo Kosovega. Tehnika je ista, le barve naših južnih sester so bolj žive, bolj sočne; žive pač pod toplejšim solncem, ki je dalo cvetju življe boje.

Poleg narodopisnega muzeja je bel mramornat spomenik sloveče češke tragedkinje Hane Kvapilove, ki je umrla pred par leti. Tako je postavil češki narod svoji oboževani igralki spomenik sredi cvetja in zelenja, poleg muzeja, ki kaže domačnu in tuicu pridnost in nadarjenost češke žene. Sploh uživa češka žena večjo enakopravnost z moškim nego naša jugoslovanska žena. V praškem parlamentu zastopa ženske pravice 7 ženskih poslank. Tudi to je Masarykov vpliv, kajti on piše o ženi: »Če opazujem življenje z globljega vidika, ne opazim razlike med umsko nadarjenostjo moža in žene. Mož je telesno močnejši, se razlikuje seksualno, ali umsko in čustveno je enak ženi. Češka žena pa tudi zasluži v polni meri to priznanje. V vseh organizacijah se čuti njena spretna roka in njena vroča ljubav do celokupnega naroda. O tem priča tudi društvo »Češko srce«, ki je bilo osnovano na pobudo češke pisateljice Ruže Svobodove l. 1917. z geslom: »Ne dej zahinouti nam i bodučim«. Društvo, ki je v najhujši vojni dobi obvarovalo mladino glada, skrbi še sedaj za brezplačen obed šolarjev, ki jih imenujejo narodni gostje. Požrtvovalne češke žene vodijo in nadzorujejo brezplačno dan za dnem to dobrodelno ustanovo. Tu najdeš v dopoldanskih urah Renato Tyrševu, sivolaso damo, ženo našega sokolskega ustanovitelja Tyrša, ki vkljub visoki starosti žrtvuje dnevno par ur »Češkemu srcu«.

V istem poslopju kakor »Češko srce« je nameščen tudi poseben stalen urad za počitniške kolonije. Na steni vidiš zopet generalni zemljevid Čehoslovaške z natančnim seznamom kolonij. Voditeljica urada, bivša učiteljica, ti pove, da je tu včlanjenih 68 raznih društev. Urad da vsakemu društvu direktive za celokupni program v higijenskem, pedagoškem in administrativnem oziru. Po vzorno sestavljenih načrtih se mora voditi vse delo v kolonijah, da so natančno razvidni vsi stroški. Urad skrbi tudi za nastanjenje in upravo počitniške kolonije ter za državno subvencijo, ki znaša 20% vseh stroškov. Delo v kolonijah ima dvojen namen: 1. Reorganizirati šole v tem oziru, da se spravi mladino v najožji stik z naravo. 2. Privedi v srca mladine duh centralizacije. N. pr. mladino iz Podkarpatske Rusije se pripelje v Prago, da spozna centrum domovine in svoje češke

brate. Tudi češke naselbine izven republike so deležne teh dobrot. Mladino iz Hamburga, Lipskega, Frankfurta, Nürnberga in Budimpešte so pripeljali v Prago in od tu v kolonije, da spozna, da misli svobodna domovina tudi nanje, ki žive izven njenih mej. V minolem letu je bil urad že tudi v dogovoru z Mariborom in Varno, a do konkretnih izvajanj ni prišlo.

Izredne važnosti je poleg organizacije Rdečega križa velika, narodna inštitucija, ki je zasnovana tudi šele po vojni ter nosi ime »Masarykova akademija dela.« To je samostalna, samoupravna, naučna ustanova s središčem v Pragi. Ima pa tudi več podružnic po republiki. Njen namen je organizirati tehnično delo v svrhu pravičnega izkoriščanja sposobnosti celokupnega naroda in prirodnega bogastva češkoslovaške države za vseobčo korist. Njen program je bil sprejet v parlamentu dne 20. januarja 1920. soglasno od vseh strank.

Tej akademiji pripada urad za izbiro poklica. Tudi ta urad vodi socialna delavka, ki je dovršila višjo socialno šolo. Ta šola obstoji šele 4 leta, je dodeljena vseučilišču in zahteva srednješolsko predizobrazbo. Urad za izbiro poklica posluje 1 leto ter ima v svojem področju vse ljudske in meščanske šole velike Prage. Vsem tem šolam se pošljejo pred koncem šolskega leta posebne vprašalne pole za tisto mladino, ki dopolni 14. leto in ne misli več hoditi v šolo. Nekaj vprašani izpoini učenec, nekaj učitelj, ki pošlje potem uradu pole nazaj. Učenci in učenke prihajajo v spremstvu staršev v urad: tu pregleda uradnica spričevalo in vprašalno polo otrokovo, nato ga pošlje k zdravniku, da ga preišče, če je zdrav in dovolj krepak za poklic, ki si ga je izbral. Slednjič pride še k zdravniku psihiatru, ki določi na podlagi preiskave z različnimi instrumenti, če tudi duševne zmožnosti odgovarjajo zbrajenu poklicu. Urad je v stiku z mojstri raznih podjetij ter se uradnica od časa do časa informira o vedenju in napredku vajencev. Ker starši niso primorani zglastiti se v uradu, zato seveda ne prihajajo še vsi po nasvete, vendar jih pride v počitnicah dnevno nad 30. Uporaba te inštitucije se skuša posplošiti z referati na učiteljstvo da vpliva na starše pri roditeljskih sestankih z referati na mojstre, s tiskanimi reklamnimi listki, posebnimi za dečke in deklice. Tudi biografij prinašajo koncem vsake predstave reklamne slike. Tak urad je tudi v Brnu in v Iglavi, osnava se pa tudi v Bratislavi in v Plznu. Svoj izvor ima ta inštitucija v Ameriki, od tu se je zanesla v Anglijo, Francijo, Nemčijo in Švico. V Pragi se je osnoval v juniju leta 1922, odbor, ki bo pripravil urad za preiskovanje absolviranih srednješolcev. Z ozirom na telesne in duševne zmožnosti ter na podlagi spričeval se jim bo tu določila smer višje izobrazbe. Urad bo posloval že koncem šolskega l. 1923.

K Masarykovi akademiji dela spada tudi Masarykova liga proti tuberkulozi. V Pragi ima svoje prostore v Spaleni ulici. Po celi republiki ima že nad 100 podružnic. Cilj tej ligi je, borba proti jetiki. Sredstva v dosegu tega smotra so: izdaja poljudnih brošur, plakatov in časopisov, poljudna predavanja in končno zdravljenje v sanatorijih, ki jih ustanavlja in oskrbuje liga.

Že te, tu navedene inštitucije nam jasno pričajo, da stremijo vsi češki razumniki z vso resnostjo za idealnim ciljem, osrečiti celokupni češkoslovaški narod ter vzgojiti telesno in duševno zdrav naraščaj, ki zavzame, ko doraste, z ozirom na svoje telesne in duševne vrline ono mesto, ki mu gre in za katero ga je usposobila v polni meri narava in vzgoja.

Iv. D.:

Študij psihopatične dece, ureditev šolstva in zavodov za njo

(S posebnim ozirom na dr. Goršičevo knjigo »Soc. zaščita dece in mladine.)

Za svojo osebo — bi sicer pridejal tem določbam par pripomb.

Že v začetku sem citiral mnenje dr. Lazarja z ozirom na razmerje med zdravnikom in zdravstvenim pedagogom. Zato se mi tudi tu zdi potrebno omeniti, da ne zadošča le zdravniško dokazilo, da je deca nesposobna za šolo, ampak ima ravno pri naše vrste deci pedagog večji vpo-

gled in pravičnejšo sodbo razsojati, če bo mogel otrok sploh kaj doseči v šoli ali se naj odda v pomožno šolo. Zato se mi zdi potrebno, da naj bi imelo to dokazilo komisijonelen značaj (sprejemne komisije) in bi te splošne uporabe, ki je že sedaj v praksi, ne prejudicirala zakonita določba — zgolj zdravniškega dokaza.

Tudi se mi ne zdi umestno, da se že

z zakonom priščipuje obveznost pouka za to deco, ker bi bilo še dovolj prilike to storiti in natančneje definirati v poslovniku.

Pomanjkljivo se mi zdi tudi, da bi posebna pravila govorila samo o trajanju pouka, medtem ko vsa uredba teli šol in pouka zahteva posebnih pravil, ki jih tudi Glavni Prosvetni Svet ne bo mogel navetovati ministru, če ne bo zaslišal strokovnjakov. Zato se mi zdi tudi v tem pogledu ta člen pomanjkljiv, posebno še, ker iz načrta ni razvidno, da bi Glavni Prosvetni Svet imel tudi tovrstne strokovnjake v svoji sredi.

Pri nas imamo danes že svoj pravilnik za tozadevno šolstvo, imamo že šole za vse vrste abnormalno deco, imamo predpise glede sprejema, glede strokovnega izdaja za učitelstvo na teh šolah, a določbe v načrtu šolskega zakona v marsičem poslabšujejo naš pravilnik, marsikatero dosedanje odredbe in uredbe tozadevnega šolstva.

Materijalno stanje se ureja s pravilnikom tudi glede pokojnine, kar načrt zakona izpušča; v pravilniku je urejeno štetje službenih let, kar tudi načrt zakona opušča in tudi dodatek ne odgovarja zahtevam, za katerimi stremimo, — dasi je višji — vendar pravno ne postavlja izpitov v enako vrsto z drugimi strokovnimi izpiti in ne uvršča učitelstva glede pravic na isto stopnjo.

Vendar se mi zdi, da se je s temi členi v načrtu šolskega zakona vsaj odprla pot razvoju šolstva za abnormalno deco in bo ta določba tudi močno oprišče za nas.

Kot tretja važna poteza je dr. Goršičevo naziranje glede ustanavljanja internatov za duševno zaostalo in nesposobno deco. O tem govori sicer že tudi načrt novega šolskega zakona, ki pravi, da imajo biti te šole internatsko urejene; ne določa pa, kdo uredi internat, kdo ga odri in vzdržuje. Dr. Goršič je pa postavil odločno internat v program socialne zaščite dece in mladine državne uprave.

Med občnimi zavodi, katerih vzdrževanje bi morala imeti državna zaščita dece in mladine v programu, sicer dr. Goršič izpušča zavod za imbecilno deco, a na drugih mestih povdarja njega upravičenost in potrebo. Tako n. pr. našteva, da imajo na Norveškem za neozdravljive duševno zaostale dva doma. S tem nam kaže zopet na vnanji svet v tem pogledu, ki ima mnogo takih zavodov.

Dr. Goršič se sicer drži splošno načela: »Deco k rednikom, ne v zavode!« Pravi, da bi bila nevarna metoda, nadomestiti ljudsko milodarnost z državnimi krediti. Oskrba v zavodih je predraga. Država mora itak plačevati vzdrževanje specialnih zavodov (za slepe, gluhome, itd.), ki so zelo dragi.

Proti tem zavodom se pa dr. Goršičevo geslo ne obrača. Sam pravi: »Teh in takih zavodov, ki morajo biti, nimamo

v mislih. Telesno hroma ali pohabljena, duševno bolna (izprijena) deca bi se premeščala v specialne zavode (zavode za slepce, za duševno omejeno deco itd.) Še bolj določno se izrazi dr. Goršič o tem v sledečih stavkih: »Poleg vzgojevališča za normalne otroke (od 8. do 14. leta mladostni oddelek, a od 14. do 18. leta ev. tudi do 21. leta zaščitni odelek) bi bilo treba še zavodov za malonadrajene (slaboumne) otroke, za psihopate in za telesno pohabljenost in nepolnočutno deco. Toliko zavodov seveda ni mogoče kmalu ustanoviti. Izkušnja tudi uči, da se skupaj z normalnimi pokvarienci vzgujejo lahko tudi malonadrajeni ali psihopatični gojenci (resolucije zaščitnih vzgojiteljev v Rostoku l. 1910 in v Monakovem l. 1911.) Na vsak način se pa morajo izločiti težje bolni psihopati, ki spadajo v poseben zdravstveno-pedagoški zavod, ki bi moral biti priključen kakemu zdravilišču ali kliniki.

Izrecno pa pokaže potrebo ustanovitve zavoda za psihopatično deco v sledečem odstavku, kjer pravi: »Poleg pomanjkanja deklisiškega vzgojevališča občutimo Slovenci nahuje to, da nimamo zavoda niti za pohabljenost, niti za duševno omejeno deco. Za ono obstoji sicer invalidski dom v Nišu, toda oddaljenejši ljudje se mu upirajo; za duševno zaostalo deco pa ni ničesar, kot par posebnih osnovnih razredov na eni od mestnih ljudskih šol ljubljanskih.«

S tem nam dr. Goršič s svojo knjigo priznava upravičenost tretjega za nas važnega vprašanja — namreč ustanovitve internata. Imamo sicer sedaj že več kot ono pomožno, ki jo dr. Goršič navaja kot oddelke ene od ljubljanskih šol, a to nam kaže le upravičenost po zahtevi internata za vse one otroke, ki se ne morejo posluževati teh pomožnih šol in one, ki ostanejo brez pouka, ker so nesposobni za pouk, da bi se jim dala vsaj vzgoja.

Še eno principijelno vprašanje hočem omeniti, ki ga dr. Goršič označuje v sledečih stavkih: »Res je, da celo v bolj razvitih državah obračajo na pohabljenčke pozornost le društva in privatniki, a v Nemčiji je s l. okt. l. 1920 že stopil v moč bruski zakon, ki ga bodo v kratkem gotovo sklenili tudi v drugih nemških državah. Zaščita pohabljenec dece je torej tudi stvar, ki se tiče države.« S tem torej dr. Goršič izrecno povdarja, da pripade vzdrževanje teh zavodov državi.

Hotel sem opozoriti na tri glavne poteze in smeri, ki jih moramo zasledovati, t. j.: študij psihopatične dece in izobrazbo učitelstva za vzgojo iste, ustvarjanje temeljev za razvoj šolstva za to deco in vprašanje internata za to deco.

Ko bomo imeli vprašanje internata rešeno, tedaj šele se bomo lahko močno naslonili in uvrstili tudi v sološni sestav socialne zaščite dece in mladine, ker bo šola v tesni zvezi z zavodom in tudi obratno, zavod s šolstvom.

na klop!... Tak je bil spomin Cankarjev na šolo. In trdno mislim, da nas je takih več... Zakaj? Disciplin! t. j. — tisto, kar so tako imenovali, Mehanično uboganje še daleč ni disciplina. Prava disciplina mora biti prostovoljna, mora vrniti iz otrokovega notranjega čuta, da je potrebna za dosego skupnega cilja.

Naj si zdaj to ogledamo v podrobnostih. Šola deluje ravno v času, ko se razvija v otroku značaj. Od vplivov, s katerimi je v tej dobi obdan, odvisi, kakšen bo. Če jo zgradimo na samo zunanjo silo, če ne razvijamo postopno in sistematično čuta za odgovornost, če ne spoznamo, kako zelo je dragocena ravno otroku njegova osebna čast, če se naslanjamo na svojo avtokracijo, tedaj bomo pač vzgojili ljudi, ki se tudi pozneje v življenju ne bodo znali sami vladati. In morali bi vzgojiti ljudi, ki bodo močni in celi, ki si bodo mogli in smeli sami urejevati svoje življenje v zajednici. Povsod zahtevamo demokracije; nikdar je ne bodo ljudje spoznali, če je ne bo iz njih samih, iz globokega pognane! Tudi demokracija zahteva svojega nazornega nauka, tudi zanjo velja načelo delovne šole: Dajmo jim v malem, kar naj imajo in vzljubijo nekoč v velikem; naj si jo uredi in predočijo v svojem lastnem krogu, v razredu. Če hočemo demokracijo imeti, jo moramo vzgojiti! Zastopniki absolutizma nočejo razumeti, da je red v šoli potreben samo in edinole samo zato, da učenčeve zmognosti oploja in organizira, ne pa da učenčeveo vzbujajočo se živahno aktivnost ovira; ne razumejo, da je avtoriteta, če si je znala pridobiti otrokovo prostovoljno pokorščino. Še en drobec, ki si ga razpredel naprej sami: Pravijo, dobra disciplina je pol pouka. Jaz pravim, dober pouk je pol discipline.

Absolutizem, ki sem o njem govoril, je ponesrečil in preskočil v svoj drugi ekstrem. Zdi se mi močno, da ni današnji glasni klic po brutalnem uveljavljanju lastne, subjektivne, individualne svobode, ki sem ga v prvem delu svojega referata prikazal kot izvor našega gorja, nič drugega kot ravno ta drugi ekstrem. Spoznali smo namreč v tem absolutizmu princip, ki nam je bil sovražjen, ker je vzgajal hlapce mesto ljudi, ker nam ni dovoljeval nobene prostosti, ker nam ni nudil zdrave opore in pomoči, s katero bi si bili mogli njene pogreške sproti sami popraviti, ker je to prirojeno individualnost celo z vso silo zatiral. Zdaj pa je ta svoboda izbruhnila na dan in ji je ime anarhija.

Ampak — otrokova individualnost, to je zase vsebina celim knjižnicam že iz tega, kar mi je slučajno prihajalo pod roko, lahko navedem par vzorcev, kako zelo smo različnega mnenja o njej. Angleška pedagogična pisateljica Perkins Stetson pravi n. pr., da vzgoja v pokorščini kviri značaj, ker navaja otroka k temu, da se mora odreči svoji prosti volji. S tem pa da ga oropamo odpornosti proti tujim vplivom. Ravno tako brani Ellen Key v svoji že preveč razvpiti knjigi »Stoletje otroka« individualnost otrokovo proti avtoriteti, dresuri in pokorščini. Gotovo leže v teh mislih zdrava jedra; toda ravno zato, da se bo svobodna volja lahko uveljavila v vsej naši vzgoji, ravno zato je nujno potrebno, da jo obvarujemo pred vsemi nezdravimi pretiravanji, vsemi lažnjivimi frazami in naračami o svobodi. Ampak — kaj je zdravo, — kaj ne?

Človek, to je mešanica vseh najraznovrstnejših nasprotstev. Kaj naj bo zdaj svobodno? Osebnost. Dobro. Gotovo. Ampak, kaj pa je spet to — osebnost? Zabrisan, meglen pojem, beseda, ki jo rečemo potem, ko že nimamo več kaj povedati. »Mi mislimo, pravi Foerster, »da vzgajamo osebnost že, če pustimo, da prosto zrastejo otrokova subjektivna nagnjenja brez ozira na moralo in vest. Ampak — so ta subjektivna nagnjenja res — njegova? Niso li morda samo odraz zunanjih vplivov, živčevja, fizičnega počutja, morda celo samo razvade? Osebnost življenje začena šele tedaj, ko se je človek osvobodil teh vplivov, ampak ne emancipiral samo na videz. Treba je, da se nauči otrok izbirati med svojimi lastnimi nagoni.« In tu ga moramo voditi mi. Ne smemo mu pustiti, da bi zadovoljeval vsem svojim domislekom in razvadam. S tem ga navajamo k samozatajevanju, tistemu, ki ga bo tako silno potreboval v življenju. Tiste besede Tolstojeva, naj si ne prizadevamo mladega duha oblikovati, temveč ga skušamo razvijati v smeri, ki nam jo sam kaže, je torej treba razumeti tako, da razvijamo, kar je v mlademu duhu dobrega in plemenitega. Potem ne bo več resnično ono Cankarjevo prepričanje, da »šola krivenčič pretvarja

in pači vošne mladike, tako, da jablan ni več jablan, temveč zopernaturna spaka...« Nasprotno pa mora individualnost, ozir. gojitev individualnosti, kot jo razumeva današnja n. pr. ameriška šola, nujno dovesti do tega, da bo človek skušal nasititi vse svoje strasti, ustreči vsem svojim nagnjenjem, da bo podlegel vsem vplivom od zunaj vsevprek, ker ne bo zmogel odpora — z eno besedo, da bo suženj. Sadove te vzgoje si lahko izračunamo na prstih. Pedagog, ki tako vzgaja, je »podoben kiparju, ki je zavrgel dleto, češ da je skala lepša kot kip, da je klesanje — oskrnjevanje narave.«

Učitelj - vzgojitelj se torej zahtevji po strogi pokornosti ne more odreči. Kako pa jo bo dosegel? Te zapoveduje malo, pa z vso doslednostjo zahteva, da učenec uboga. Izjeme tu ne sme biti: otrok mora takoj ko vstopi v šolo, spoznati, da je učiteljeva volja močnejša kot njegova. Seveda — zato mora biti zapoved dobro premišljena t. j. izvršljiva. S tem, da bi izvršitev zapovedi namenoma prezrli, bi otroku ubogljivost samo otežili: pri vsakem novem povežu bo potem mislil, eh, saj ni tako natančno, in se spet ne bo mogel odločiti, da bi ubogal. In — zapovedovati ne sme učitelj v svojem imenu; on naj bo samo čuvar npravnega zakona, ki se mu tudi sam pokorava; nisem si jaz tega izmislil, temveč ukazujem vam zato, ker to drugače biti ne more in biti ne sme! Tu seveda pride tista lepa, stara pesem o vzgledu... Če hoče učitelj osebnost vzgojevati, mora osebnost najprej biti sam! Ne sme svojega učenca nadkriljevati samo telesno in duševno, temveč mu mora v prvi vrsti imponirati tudi moralno. Če pa mu iz kateregakoli vzroka ne, tedaj se bo zdel učencu njegova oblast tiranija, ki ga bo zagrenila, ga napravila upornega, mu učitelja osebno osovražila. v njem uničila ravno ono najdražje, kar hočemo vzgojiti — značaj.

Nepokornost se javlja na dva načina: v neuboganju učiteljevih zapovedi, ko je učitelj odsoten, ali v obliki svojeglavnosti in trme vpricho. Zadnji greh bi mislili, je hušji in večje kazni vreden. Velikokrat ne; javna upornost je mnogokrat znak razburjenja pri občutljivih otrocih, in igra morda veliko vlogo poleg močno razviti čut za pravico in resnico. Doživel sem značilen slučaj pred kratkim. Pobeček se mi je uprl. Udaril s pestjo po klopi, me pogledal, da bi se ga bil skoro ustrašil. Prvi hip sem bil frapiran, ker ga od te strani nisem bil še nikdar prej videl. Ker na izjeme ne poznam, sem ga seveda zlonil. Ostal je tih, skril oči, čutil pa sem, da me sovraži. Drugi dan sem se slučajno prepričal, da sem bil s svojo obdolžitvijo v zmoti in da je fantič samo na nekoliko temperamenten način protestiral proti krivici! Seveda sem mu dal takoj zadoščena in sva danes z Gašperčkom drug drugemu prav iskrena prijatelja.

Seveda in žal je upornost včasih posledica pokvarjenosti; tu seveda je učitelj v trenutku skoro brez moči; če je prepričan, da bi se taki vplivi širili, je storil vso svojo dolžnost in več ne more in ne sme zahtevati od njega nihče.

Vedno pa naj bi učitelj posvetil več pažnje temu, da pride na sled skrivanim grehom učenčevim, ki so tesno zvezani s hinavščino in lažnjivostjo.

Lažnjivost. Zakaj otrok laže? Največkrat iz strahu. Strah je za otroka pač najhujša izkušnja. In ravno tej izkušnji ga izpostavljam na neodpustljiv način mi sami. Če smo prišli laži na sled, jo kaznujemo z inkvizicijo, s klofutami, z najhujšim prezirom in zaničevanjem in ogorčenjem; ne pomislimo pa, da je otroček ravno v teh najtežjih konfliktnih šolskega življenja prepuščen čisto samemu sebi in svoji nezrelosti in nerazsodnosti, da je laž samo znak vere notranje slabosti proti zunanjim vtisom, da otrok ne more biti drugačen kot šibek. S strahovanjem sicer laž morda res udušimo, vzroka laži pa, ki korenini v značaju, nismo odpravili, da, z večnim sklicevanjem na kazneni smrti ga le še ojačali. Kako torej? Laž treba da vzame učitelj zelo resno, kajti ravno v šoli so seštet vsi predpogoji, da se razpase v navado, ki bo sčasoma uničila ves značaj. In če se je laž razvila v lažnjivost, v sistematično sleparstvo, tedaj je poleg značaja v nevarnosti tudi ves učni uspeh, ker se učitelj na ta način ne bo nikdar mogel prepričati, koliko učenec zna. Zato — otroku njegovo prirojeno mu resnicoljubje ojačiti, razviti, vzgojiti!

Lehmann pravi v svoji knjigi »Vzgojitelj in vzgoja«: »Res-kdo misli, da bo dolgoletna in vsakdanja navada, kakor je laž, zgnila brez sledu iz značaja? Laž tvori glavno zapreko za vse vzgojevalno prizadevanje učiteljevo, napravlja ves učinek šole navidezen... Kako bi vzgo-

ERNEST TIRAN :

O vzgoji značaja.

Vse premalo nam je jasno, da ima šola dva cilja: pouk in vzgojo. Jaz bi stavil vzgojo celo na prvo mesto. Šoli odrasli otrok si bo v skrajnem slučaju pridobil potrebnega znanja večalimanj še tudi sam, dočim mu postane pomanjkanje vzgojnih vplivov ravno v šolski dobi, ko se vse njegove duševne moči ravno bude, brste, poganjajo — lahko usodepolno za vse tisto, kar bo nekoč v niem človek Seveda — tudi nadzornik se prepriča samo o znanju; o vsem drugem se ne more. Absolutno ne. Ker to, da znajo otroci lepo vsati in zatuliti svoj »hvaljenježus«, kadar pride, in da se mu ne pretepačo ravno pred nosom, to jih v danem slučaju lahko prav hitro naučim, posebno, če dam svojim naukom še poudarka s primerno »obljubo«... Ampak to še davno ni vzgoja... — In mi — učimo večalimanj spet za izpričevalo, za oceno. Nimamo toliko moči, da bi bili sami svoji nadzorniki in se spraševali — pa ne samo enkrat na leto! — sem dosegel poleg učnega tudi svoj vzgojni smoter? Koliko ga nisem? Zakaj ga nisem? Kako ga bom?

Zdaj pa se razgrne pred nami ogromen razgled. Vprašanja o disciplini, o laži v šoli, o tisočerihi psiholoških vplivih, ki izviraajo iz tovarišije, o individualnem pouku, o njega etični prepojitvi.

II.

Disciplina. Problem discipline sega seveda daleč preko šolske sobe in dobe. To je temelj države, osnovno vprašanje tovarne, predpogoj armade, duša sploh vsega, kjer je potrebno enotno sodelovanje človeških moči. In — šola brez discipline je mlina brez vode, pravi Komenski. Kako sijo ustvarimo? Na to

vprašanje bomo odgovorili, če povemo najprej, kakšna naj bo. Ni nam težko, ustvariti si disciplino če z močno roko zgrabimo za vrat onega, ki nam jo poskuša rušiti; ampak ta disciplina je samo navidezna in tako škodljiva, da prevzame stokrat rajše razred, ki sploh ni discipliniran, kot pa razred, ki se učitelja boji. Disciplinacija se namreč niti oddaleč ne krije z učnikom v danih slučajih uporabljanega ploskanja z roko, trkanja s svinčnikom in ključji, udarjanja s knjigo, raznih duhovitih medklcov ter prošenj, obljub, opominov, ukorov, svaril, pretenj, kazni, temveč mora biti organično zvezana z vzgojo občevati mora vsa notranjega človeka. Če smo postavili disciplino na tak, psihološki temelj, smo se že vnaprej umaknili premnogim tkzv. disciplinarnim slučajem, prihranili sebi mnogo nepotrebnih in nekoristnih besed, otroku pa večidel vse ono, vsled česar tako iskreno sovraži šolo. Tisto policijsko zasledovanje vsakega slehernega otrokovega koraka škoduje disciplini zato, ker otroci sami v sebi ne uvidijo njegove upravičenosti in potrebe — saj je ne morejo, ker je rešni — in jim je nadležna in jo občutijo kot sramoto, kot ponižanje in suženjstvo, kot osebnostno sitnost učiteljevo ter jo zasovražijo. Seveda učitelja kot njenega predstavnika v šoli v prvi vrsti. »Šola je bila moj najhujši sovražnik. Še zdaj sem take misli, da so za zmirom zavržene in izgubljene vse brezštevilne ure, ki sem jih zehaje predolgočasil na ogoljeni klopi, pred učiteljem, ki ga nisem maral... Učitelj mi je bil zoprn edinole zato, ker je bil učitelj... Priskutnost šolska je bila v ozračju, je bila v vzduhu, ki je smrdel po plesnobi, po cmakasti zapovedi: »Roke